

# **Фіолетова тінь**

Анастасія Бідонько

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Ще одну сторінку. Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — [nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)

## Козак і Смерть

Їхав Запорожець степом, наспівуючи пісеньку, бо Запорожці був нарід веселий, журби не знали. Ото їде він, їде, коли це дивиться — шкандибає попереду смерть з косою на плечах. Зрівнявся Запорожець із сухореброю і питає:

— Куди йдеш, стара?

Смерть погляділа на Запорожця скося і говорить:

— Іду до ліса, хочу трохи спочити.

— А де ж ти була? — знов запитав Запорожець.

— На роботі, — пробурмотіла смерть.

— Ну, то й добре, що ми стрінулись, — каже Запорожець, — я також наморився і хочу спочити; я знаю гарне місце в лісі, там спокійно спічнемо, бо тобі треба вранці до роботи братися, а мені далше в дорогу.

— Добре, — говорить смерть. — А ти ж не боїшся спочивати зі мною?

— Та якого біса маю боятися? Я такого хропака задам, аж листя на дубі буде труситися, а як над'їде хто, та побачить, що ти біля мене на сторожі, то мерщій втікатиме.

Ото дістались вони до ліса, зліз козак з коня й каже:

— Ось тут, пані матко, під цим дубом ляжемо спочивати.

Смерть зараз-таки простягнулась на м'якенькій травичці, положивши свою косу біля себе.

А Запорожець не дармо запросив смерть на спочинок. Він вранці був там і бачив, що дуб, під яким лягла смерть, підрубаний і лише троха тримається. Зайшов Запорожець та як не попрє дуба своїм могучим плечем, так дуб і повалився на смерть і придавив сухоребрицю. Запорожець тоді за косу, побив на дрібні кусники та й каже:

— Спічни собі трохи, ледащице, та гляди, другий раз, як стрінеш Запорожця, то втікай під три вітри.

Це сказавши, закурив люльку, сів на коня і поїхав.

А смерть довго шамоталась, доки свої сухі кости з-під дуба видобула, а доки ще одну косу добула, то цілих три дні на сто миль кругом ні одна душа людська не вмерла, бо Запорожець смерть притримав.

## **Степан Васильченко**

### **В хуртовину**

Молоденький чортик, що його випустили святами пожирувати, з радощів брякнувся прямо в кучугуру снігу, зарився в його головою, а ногами став таке виробляти, що зразу знялася курява, за якою не видно стало світу; потім схопився й став гасати по полю. Перескакуючи через бескеття й спотикаючись по снігу, він то з вереском летів по полю наввипередки з вітром, то, розставивши лапки, нісся йому назустріч, і коли старий дідуга-вітер хапав його в обійми, підіймав угору мало не до хмар і, надувши свою полотняну сорочку, одним духом мчав його десятки гонів понад степом, чортик в'юном вертівся в його руках, верещав і заходився від реготу.

Взявшись у боки руками й стиха посвистуючи, він навшпиньках подався до шляху, де їхали сани, догнав їх і вчепився на задок.

У санях сиділи дві закутані, запорошені снігом постаті.

Чортик боком схилив до їх ухо й слухає.

Македонський старшина Василь Миронович, схилившись над головою писаря Антона Агафоновича, казав йому щось на ухо, намагаючись пересилити хугу.

Василь Миронович, чоловік смирний і побожний, під чаркою дуже любив говорити за що-небудь божественне, і давненько вже намагався втягнути в таку розмову писаря, аж той або пускав з язика

чорта, або зовсім мовчав.

— Хіба ж не так я кажу? — питався у його старшина.

Той тільки щось собі замурчав.

Втерючи надію як-небудь розворушити сусіда, старшина зітхнув, покивав головою й став виймати люльку. Дістав коробочку із сірниками і, щільно затуляючись долонями, став закурювати.

Щось дмухнуло під самим носом у старшини — сірник погас... другий, третій...

Писар заворушився, кашлянув і хрипким голосом промовив:

— Н-не закурите.

— Закурю, Антоне Агафоновичу, закурю! — веселенько одповів старшина, радіючи, що писар заговорив-таки.

— Ні, не закурите... Бачте, вже чотири сірники стратили... о, п'ять, шість, сім... — лічив писар.

— Що за чудасія! — здивувався старшина: сірники гасилися один за одним, навіть не розгорівшись.

Затулився, як можна найщільніше, тернув — знов погас.

— Гм!.. Так ніби який дідько навмисне гасить, — аж назад озирнувся. Одхилився в другий бік, витер...

— Десять! — промовив писар. — Я ж казав, що не закурите... одинадцять... дванадцять...

— Антоне Агафоновичу! — лагідненько промовив старшина. — Це через те, що ви лічите: ось не лічіть — зразу закурю.

Та писар вже пролунав і йому забажалося пожартувати. Старшина помалу розгарячився, й сірники гасились і летіли в сніг один за одним, насили писар співав лічити.

— Та ось годі-бо!.. Я ж бо вас прошу! — промовив старшина, почувуючи, що розбирало його зло.

Писар, закутуючись у кожух, поволі лічив:

— Двадцять три, двадцять чотири, двадцять п'ять...

Старшина вийняв з рота люльку, зі зла, боком глянув на писаря; потім плюнув і знов узяв люльку в зуби.

— Якби знаття, що в неділю буде година, то в суботу ввечора виїхати б на села податки виправляти, — діловито став говорити він.

— Ум... — мурчить писар.

— А то як не зберем до першого, — помалу розвозить старшина, тим часом крадькома виймаючи сірник з коробки, — то знову поштрафують, як було минулого року. — Тут він стиха черкнув сірник.

— Ех-хе-хе! — позіхнув писар. — Двадцять вісім!

— Антоне Агафоновичу! — Писар мовчав.

Помацавши в коробці, старшина знайшов там тільки одного сірника. Сплюнувши набік, він хутчій погнав коняку.

— Всі сірники витратив і не закурив через вас! — промовив він сердито і глянув на писаря.

Той схилив голову й дрімав. Старшина помалу став здержувати коняку. Схилившись низенько до писаря, він забачив у темряві його ніс, брови, лоб... Очі заплющені — спить, навіть носом сопе... Тихенько потяг за віжки — коняка стала.

Хутенько закривсь полами кобеняка й запалив останній сірник... горить. Старшина поспішає запалить люльку і так тягне, що в чубуці починає шкварчати, немов на сковороді сало.

— Двадцять дев'ять! — крикнув над самим його ухом писар. Василь Миронович закашлявся, й сірник погас. Здавив чубук зубами, потяг зо всієї сили — не тягнеться... Важко зітхнув, став ховати люльку в кишеню. Аж зразу, тільки довів люльку до кишені, за серце вхопив такий жаль, що аж защеміло. Глянув знов на писаря: той губи витягнув, підняв брови, дрімає, немов нічого й не було. Ух, і противна ж пика!

Од злості в старшини аж руки затряслися. Помалу розмахавши за кінець люльку, немовби заміряючись забивати цвяшок у стіну, Василь Миронович виважився й цокнув головою люльки писаря по лобі.

— Трид... ой! — кинувсь той, почуваючи, як щось зашпигало в носі й перед очима розсипалися золоті іскри.

— Ото, щоб було тридцять, кругло! — чмихнувши носом, промовив старшина, ховаючи люльку в кишеню. Та писар щось заворушився, засіп, виказуючи, що він має охоту лічити й далі. Випроставши руки, він сунув кулаком у щелепи старшину.

— Тридцять один! — промовив він.

— Тридцять два! — ляснув його навіддя старшина.

— Тридцять три! — піднявшись з місця, по зашийкам гепнув його писар.

— Тпру! — старшина зняв рукавиці.

— Тридцять чотири! — Обоє, і писар, і старшина, вивалилися з саней у сніг. Конячина спинилась.

Зчепившись у одну щільну купу, старшина і писар ворушилися у снігу, сопли, кректали, вивертався зісподу то один, то другий. Раз-по-раз було чути, як щось гупало, немов у подушку, і промовляло:

— Тридцять вісім!

— Тридцять дев'ять!..

Коли діло добиралося до півсотні, чортик перекрутився скільки разів у снігу, зареготався, пішов дрібушки в степ... та як завихрить, та як закурить, завищить... та колесом, та жеребом!.. Та й пішов, пішов, пішов...

### **Чарівний млин**

За селом, коло Гринтаєвої левади, стоїть кривого Тихона млин: зігнувся, підтрух, травою та бадиллям поріс. Із шести крил осталося

тільки троє, та й ті дірками світять.

Ніхто не бачив, щоб він коли молов, і давня колія до його поросла густим споришем. Усі, мабуть, і забули б про той млин, та ось приїхали влітку пани в село на дачі, почали протоптувати до його стежечки ясними зоряними ночами.

До того млин був як млин, а роздивились на його пани, то й довідались зараз, що то млин неабиякий, бо в йому мелються для панів чари. Тільки посидять під ним панич із панянкою хоч один вечір, то так їм голову заморочить, що тільки виясниться, як у церкві на рушнику стануть. Та хіба тільки молоді?.. Якось наважились піти до млина один лікар із чужою жінкою; було ж тоді й сміха, й гріха...

Пани ж були такі, то й поїхали, а той дідько, що накручував їм, і зазимував у старому млині. Сидить собі старий, нудиться без діла, зігнувся, вовною поріс.

У селі мало хто й згадує про його. Удень спить, укутавшись драним мішком, а як стане поночі та як поснуть у селі люди, тоді вилізе на млин, поворожить на зорі, погломонить із вітрами та й живе так.

Коли-не-коли дасть про себе чутку: побачить, як, забарившись до смерку, тюпає мимо млина якась бабуса, згадає старовину та й кахикне через віконечко, підкрутивши уса, що аж у бабусі в грудях ковалики закують. Ото тільки і його.

Та недурно кажуть люди: не шукай трясці — воно само тебе знайде. Знайшло воно й старого дідька в забутому млині.

Прислали восени молодого вчителя в село. Поки була у його з батьшокою згода, то й дідькові дихалось вільно: ніхто його не рушив. Та надало батьощі пожалітись кудись — учитель читає мужицькі газети й книжки. Вчителеві й утерли носа: коли ти, мовляв, пан, то й вичитуй по-панському, а коли ні, то із села під чотири вітри, а під п'ятий шум пряма дорога!.. Вчителеві нема як

серця зірвати, то взяв та й шугнув усяку нечисть із села огулом.

Тепер із батюшкою й не здоровкається. Батюшка все випитує людей, чи не бачили в учителя мужицьких книжок, а той вишукує в селі, чи не засидівся де який дідько, щоб і останнього виперти із села. Доти питав, доти нишпорив, поки довідався-таки й про його. Тепер кривому Тихонові не дає спокою: твій млин, каже, тільки батюшці гроші меле, — розбери його, то хоч дров будеш мати, а то хтось спалить ік лихій годині.

І той пообіщався розібрати його по весні. Де тоді подітися дідькові при старості літ?.. Знову в село піти, щоб учитель оддав його волочити дітям за хвоста, як сороку по шляху!.. Довго думав дідько й надумався: або накрутити вчителеві, щоб йому заціпило, або, не довівши себе до наруги, самому головою наложити...

Зашуміли в селі сани од воріт до воріт. По улицях хлопці понесли зорю. Од хати до хати, Христа славлячи, бігають дівчата.

Висипали зірки над церквою та над школою.

Дідько примостився край віконечка в млині, став пильнувати.

Дивиться — плине тінь од школи до церкви, а друга біжить, коваючись під цвинтарем, їй навхрест.

Дідько мерщій засукав рукава, заплющив очі, почав на пучках ворожити: млинком покрутив ними та легесенько й зводить пучку до пучки. Краєчки черкнулися... і дві тіні зійшлися до купи на розі церковного штахету.

Зійшлися та й спинилися.

— Ой!.. — промовила панночка в білій шапочці, мало не спіткнувшись на панича в сивій шапці. Промовила та й замовкла. Сива шапка хитнулася і стала, мов укопана. Одно стало, крутить на пальті гудзик, друге нащось витягувало з кишені хусточку. І говорить не говорили, й розминатися не розминалися.

Вчитель Ярошенко розлучивсь із Женею, з попівною, ще за доброго ладу з батюшкою. Тоді були вони з нею приятелями й

разом обтирали кутки в батьюшиних кімнатах. Як тільки ж Женю вирядив о. Яків учителювати в чуже село, зразу почалася у його з учителем звада.

Тепер учитель і Женя не знали з несподіванки, як їм зустрітатися — чи ворогами, чи, як було перше, добрими приятелями.

— Добривечір, Євгенія Яківна! — з осторогою промовив Ярошенко.

— Здрастуйте, Микола Івановичу.

— З приїздом вас! — трохи подумавши, додав учитель.

— Спасибі.

Подали руки.

Женя була дівчина не з плохих. Недовго думавши, вона вкрила Ярошенка мокрим рядном:

— А чого це ви не заскочили хоч би на часиночку та не привітали нас із празником? Запаніли? Забули?..

— Коли ж, бачите...

— Увесь день пронудилася сама — як не казилася!.. Всі вікна видивилась, виглядаючи вас...

— Коли ж... може, ви не знаєте... о. Яків... ми з о. Яковом...

— Що?.. Доноса на вас написав?.. Слід було, то й написав. А сердитись немає чого. Сам папа сподівався, що ви таки зайдете з церкви, і з обідом не велів поспішати. А ви... такий... у... у!..

Ярошенко хотів щось сказати, та тільки звів плечима й засміявся.

— Ви куди оце розігналися? — спитала Женя.

— До дяка думав заглянути, — сам ще не відаючи для чого, брехнув Ярошенко.

— Ну, то знайте: не одв'яжусь я од вас сьогодні цілий вечір. Буде й того, що увесь день пронудилась. Один кавалер на все село, та й того не витягнеш із хати.

— Який там з мене кавалер! — почав огинатись Ярошенко.

— А коли не кавалер, то не було чого й їхати до нас у село, — нам би іншого прислали. Не вигадуйте ж ото...

Ярошенко збоку зиркнув на гостроносеньке, з руденькими бровами та віями обличчя панянки, зітхнув і взяв помалу дівчину під руку.

Звернули на шлях.

Тільки дві тіні стали наближатися до млина — дідько почав накручувати. Із-за панського саду срібним човником виринув на небо місяць, а кругом його золота перезва зірок. Хукнув у віконце: разками білого намиста засяяла груша на леваді, на волохатому млині світляками загорілося бадилля. Млин поменшав, осмутнів. Стало химерно якось на світі: темно — не темно, видно — не видно. По найждженому шляху струмочками попливло кудись далеко чарне срібло, і, хлюпаючись у йому, тихо прошуміли в срібній темряві чийсь сани. Село немов повернулось хатами, небо понижчало, зорі стали завбільшки, як сливи.

Дідько схопив шапку з себе, махнув — дві зірки разом зірвалися з неба й покотились над самим млином.

Дві тіні стояли недалеко коло млина, піднявши вгору голови, і лиця їм осяяло на мить рожевим світлом.

— Подивіться, подивіться — які зірки покотилися!.. Я аж кинулась, — схилившись ближче до Ярошенка, швиденько промовила Женя.

Ярошенко підняв вище шапку й задивився.

— Та тут чудно якось, — промовив він, — немов справді наворожено.

Женя жартовливо глянула на його і промовила з лукавою осмішкою:

— Чи не сісти б нам під млином спочити?

Ярошенкові щось стиха тьохнуло в грудях. Проте він спокійно згодився:

— Ходім спочинем.

— А не боїтеся? — задириливо спитала Женя.

— Байдуже. Моя голова не боїться чару.

— Ви звірились у тому?

— Звірився.

— Ну, держіться ж!.. — Женя підбрала поли й, легенько грузнучи в снігу, подибала підтюпцем до млина. Широко ступаючи, брьохав за нею Ярошенко. Посідали на трухлому східці на сходах.

Ярошенко насупив брови й почав говорити навмисне про нудні методики.

— Ось не бубоніть краще! — жартом посварилася Женя.

— А хіба що? — дражнився Ярошенко.

— Цитуйте! — тасмничо, нишком сказала Женя.

Ярошенко осміхнувся, замовк.

Дідько повертав щось у млині, аж очі йому випирало з лоба; понадувались зорі, як не лопнуть, місяць осунувся нижче, витріщився на обох, настобурчивши золоті ріжки — дивиться, не зморгне. В прозорому повітрі замиготіли срібно нитки.

— А що, вам нічого не діється? — пошепки питає Женя.

Ярошенко лупнув очима:

— Діється. Щось немов кози по спині язиком лижуть.

Женя надула губки й пестливо насупилась.

Дідько повернувся й плюнув із серця. Далі глянув сюди-туди, вхопив із стріхи жменю снігу й пустив злегенька дівчині в пелену.

Панночка догадалась: збрала той сніг у руку й крадькома посунула його поза Ярошенковою спиною; труснула за комір.

Ярошенкові немов світ свінув[1]...

Дідько тільки посміхався зі свого віконечка, дивлячись, яка знялась буча з того клаптика снігу: обоє гасали кругом млина в

снігу, як марюки. Спотикались, падали, шугали по коліно в снігу, губили калози, сипали одно на одного жменями снігу. Сміху й галасу було — немов зібрався там цілий куток. Ярошенко без пальта, червоний, як жар, то гасав за дівчиною зі страшенною грудиною снігу над головою, то, згинаючись у три погібелі, закривав руками лице й тікав, не озираючись, кудись у поле.

Спинились обоє під млином, стоять. У панночки повні жмені снігу, та за руки цупко держав її Ярошенко.

Дивляться одно одному у вічі, сміються, а розчепитись — не розчепляться.

Сміється Ярошенко, не зводить очей із панночки й сам собі дивується: і яка мара пустила неславу про дівчину, що вона погана!

Обличчя в Жені справді одмінилось. Правда, воно й тепер нагадувало о. Якова, та якогось іншого. В того о. Якова лице ніби складалося з книжних значків на пожовклому папері; замість носа, брів, очей стояли коми, крапки, всякі інші закарлючки; у неї ж тепер усе лице, мов із квіток підібрано: з горошку, маку, із зірок, королєвого цвіту...

Щось шепнуло йому:

«Скорися батюшці, попали мужицькі книжки, викинь із голови все те, про що марив самотніми ночами — і будеш найщасливіший із усіх учителів у повіті. Будеш мати тестя благочинного. А у його коні — як змії, у його фаєтони[2], у його буде тобі царство й панство».

А всередині у Ярошенка десь почало скаржитись тихо-тихесенько щось од лукавого:

«Чи мало ганяли тебе по школах, чи мало було з людьми осоруги, чи мало зазнав ти нудьги та самотини?.. Людські діти живуть та на світ божий радіють, а ти марнуєш свою молодість у гризоті. Та ще коли б знаття, що все те недурно. Може, з усього того нічого й не буде, а ти собі ним тільки світ зав'яжеш...»

А дівчина в руках пручається, в'юном в'ється; білють разочком зуби, в очах миготять блискавки.

Занудило Ярошенкові якимсь дивним нудом. Щось ніби вхопило його за в'язи та й пригинає ближче до тих живих квіток. І сам він незчувся, як щось задзвеніло під губами, як тоненьке скло.

Аж мороз поблизу десь ахнув. Дівчина одкинулася, зляканими очима глянула на його, і її задирливе личко відразу стало таке покірне та тихе.

— Додому, додому... ой додому! — швиденько промовляла вона. А Ярошенко стояв на місці як укопаний і до чогось уже прислухався...

Ой співали три янголи, з неба летючи,

В ясні зорі оповивши, Христа несучи.

Дзвінкі, тоненькі хлоп'ячі голоси лунали під крайньою хатою поблизу од млина. Деякі голоси Ярошенко впізнав одразу: вирізнялися два дисканти братів Мосурів та чарівний альт курія й отряхи, третьогрупника Ковалю.

Щось свіже, як чиста течія, вливалось у груди з тими співами, і нічні чари гинули, як роса.

Якої ж це вони співають?..

Не одної колядки вчив він їх у школі, а такої не вчив...

Самі десь навчились...

Немов тихенький жаль на школярів щипнув Ярошенка: моє їм не потрібне...

А голос Ковалю дзвенить на все село, і щось нове, чого він не помічав у класі, бриніло в його співі: щось таке, чого він не чув ніколи в дітях за шкільними стінами й що прокидається у їх тільки під рідними стріхами. Це співали не його школярі, співали не по-шкільному. Чужими й далекими од його школи здались вони йому тепер. Своїм співом хлопці нагадали Ярошенкові своїх батьків, далеких і мало йому відомих.

«І отак буде завсіди: прийдуть до мене невідомі і підуть од мене такими ж... Чужий я їм...»

Смутком обвіяло Ярошенка.

— Микола Івановичу... ходімо ж додому, — взявши його під руку, сміливіше казала Женя.

Ярошенко стояв і гаряче дихав. Шугнули з-під млина вітренята, подалися поміж мерзлими бур'янами, закурили десь аж під гаєм. Потім випливали на небі білими перами, стали кружитись коло місяця. За ними посунули великі рядна.

— Ходімо до хлопців, — кинув до Жені Ярошенко і, не озираючись, подався до колядників.

Женя осталась одна. Недобрі огники заблищали в очах у неї.

— Нахал! Мужик... — крикнула вона йому вслід.

«І що мені Бог дав? — думав дорогою Ярошенко. — Людям як повітка, а мені вона здалася, як квітка...»

Далі думав про хлопців:

«Коли я, я чужий вам, то хто ж тоді буде вам близький!» — і біг, спотикаючись, через гребні снігу до школярів...

Опівночі до кривого Тихона затарабанило щось у вікно: «Тихоне, Тихоне!.. Ти спиш, а твій млин мелеться, аж стугонить. Мерщій іди та спини, а то до ранку або згорить, або каміння полускається к лихій годині».

Поки Тихон поволі взувся та розшукав кобеняка, за селом палахкотіла вже пожежа.

Млин горів.

1 Немов світ свінув — раптом стало все зрозуміло.

2 Фаєтон — легкий чотириколісний екіпаж з відкидним верхом.

**Наталія Кобринська**

**Рожа**

Нарис

— Ха, ха, ха! — лунало довгою вулицею просторого села від срібного дівочого сміху.

Сонце заходило вже на ніч, лишаючи за собою червоні гори хмар з позолоченими вершками і глибокими повирізуваними зубами. В червоній тіні немов купалися ціле село, довга вулиця й гурток дівчат, що йшли з куделями[3] в руках, голосно сміялися й весело перекидалися словами.

— Ото-ти! Анна рада буде, що тільки дівок іде до неї на вечерниці.

— Чи то їй новина? У неї все багато дівок на вечерницях.

— Та-бо до неї й найбільше парубків сходиться.

— То правда: у нікого ніколи нема тільки парубків на вечерницях, що у неї.

— Певне, любисток варить та й дає їм пити.

• • •

Далі — у повній книжці «Фіолетова тінь».

[nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)